

« Μέλει γὰρ ἀνδρὶ, μὴ γυνὴ βουλευέτω
» Τάξωθεν ἔνδον δ' οὔσα, μὴ βλάβην τίθει. »

13. « Πολλάκι δ' ἐν κακοῖσι τὸν ἀμύχανον
» Καὶ χλεπὰς δύας, ὑπερθ' ὀμμάτων κρη-
» Μναμέναν νεφέλαν, ὄρθοι. »

Ὁ εἰς δυστυχίας περιπεσὼν καὶ εἰς ἀμυχανίαν δι-
ατελῶν, ἀνορθοῦται πολλάκις ἐξ ἀοράτου τινὸς δυνά-
μεως καὶ ἀπροσδοκῆτου μεταβολῆς. Τοιαῦται εἶναι
αἱ ἀνεξιχνίαστοι τῆς θείας προνοίας βουλαί, ἧ ὡς κοι-
νῶς λέγουν τὰ παιγνίδια τῆς τύχης. Ὁ σήμερον ἐν-
τὸς τῆς κοπρίας κυλιόμενος, αὔριον ἀναβιβάζεται
εἰς τὰ ὑψηλότερα θρανία, καὶ τὰνάπαλιν.

14. « Ἐν παντὶ πράξει ἔσθ' ὀμιλίας κακῆς
» Κάκιον οὐδὲν, καρπὸς οὐ κομιστέος.
» Ἄτης ἄρουρα, θάνατον ἐκκαρπίζεται. »

Τίποτε δὲν εἶναι ὀλεθριώτερον ἀπὸ τὴν κακὴν συν-
τροφίαν· οὐδὲν ἐξ αὐτῆς δύναται νὰ προκύψῃ ἀγαθόν,
διότι ὁ καρπὸς τῆς ἀμαρτίας εἶναι ὁ θάνατος. Ὁ δι-
εφθαρμένος συνεταῖρος ὀμοιάζει τὸν σεπηπότα καρ-
πὸν, ὅστις τιθέμενος πλησίον τοῦ ὑγιοῦς μεταδίδει
βαθμηδὸν εἰς τοῦτον τὴν σήψιν του. Ὅθεν καὶ οἱ ἄρ-
χαῖοι καταρώμενοι τοὺς ἐχθροὺς των, κατηύχοντο εἰς
αὐτοὺς κακὴν συντροφίαν.

15 « Φιλεῖ δὲ σιγᾶν ἢ λέγειν τὰ καίρια. »

Πᾶς συνετὸς καὶ σοφὸς ἄνθρωπος ὀφείλει, ὡς ὁ
ἀπεικονιζόμενος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἀμφιάραος, ἢ νὰ
σιωπᾶ, ἢ νὰ λέγῃ ὀρθοὺς καὶ ἀρμόζοντας εἰς τὰς πε-
ριστάσεις λόγους.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΜΗΝΙΑΙΟΝ.

ΕΤΟΣ Α΄. Ἰαννουάριος 1883. ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ΄.

Ἡ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας

ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΣ ΔΙΕΚΔΙΚΟΥΜΕΝΑΙ.

(Συνέχεια καὶ τέλος, ἰδὲ Τεῦχος Θ΄.)

Ὁ Μικάλης εἰς τὸ μνησθὲν σύγγραμμά του φαί-
νεται μὲν ἀρχαιοδίφης πολυμαθέστατος, καὶ κριτικὸς
ἀγγινοῦστατος, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι λίαν μεροληπι-

κός καὶ ἀμέθοδος, διότι καὶ τὰ πάτρια πειρᾶται νὰ λαμπρύνῃ δι' ἀλλοτρίων κοσμημάτων, καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰς ἐποχὰς συγχέει. Ἀνασχάπτει μὲν τὰ ἀρχαῖα μετὰ πολλῆς φιλοπονίας καὶ λεπτότητος, καὶ ἐξετάζει ὑπὸ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἐπόψεις τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν· πλὴν λακτίζει, ἐνῶ λαφυραγωγεῖ, τὸν Ἑλληνικόν, καὶ παραμελεῖ πᾶσαν χρονολογικὴν ἔρευναν, ἐξ ἧς καὶ τὰ γεγονότα σαφέστερον διερμηνεύονται, καὶ τὸ ζήτημα τῆς προτεραιότητος δύναται εὐκολώτερον νὰ λυθῇ. Εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ χρονολογία κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, παρέχει πλείστας δυσκολίας, πλὴν δύναται ὡς ἔγγιστα νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἐπειτα ὁ Ἰταλὸς εὖτος συγγραφεὺς ἀρέσκειται ὑπὲρ τὸ δέον νὰ ἀεροβατῇ καὶ νὰ πλανᾶται εἰς τὰς νεφέλας, τὰ πτερὰ τῆς φαντασίας του παρασύρουν αὐτὸν πολλακίς εἰς τὴν ὀμιχλώδη ἀτμοσφαῖραν τῶν εἰκασιῶν καὶ ἀβεβαιότητων. Πλὴν πᾶσα κρίσις ἀφορῶσα τὴν κατάστασιν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν εἴτε ἀρχαίων, εἴτε νέων ἐθνῶν, πρέπει νὰ στηρίζηται οὐχὶ εἰς θεωρίας καὶ εἰκασίας, ἀλλὰ εἰς γεγονότα καὶ μαρτυρίας ἱστορικές. Ἄς ἀπανθίσωμεν ἐν τούτοις διὰ βραχέων τὰς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἐτρούσκων, ἰδέας τοῦ Μικάλη.

« Τὸ θεογονικὸν αὐτῶν σύστημα ἦτο πανταχοῦ τὸ αὐτὸ, ἀλληγορικὸν καὶ ἐμβληματικόν, ὡς τοιοῦτον εἶναι σχεδὸν ὅλων τῶν ἀρτιγενῶν ἐθνῶν· πλὴν ἕκαστος λαὸς εἶχε καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους οἰκιακοὺς καὶ τοπικοὺς θεοὺς του. Ἐνταῦθα θέλομεν ἀναφέρει τοὺς κυριωτέρους καὶ γενικωτέρους. Ὁ Κρόνος ἢ Σατούρνος, ὅθεν καὶ ἡ χώρα ἐκλήθη τὸ πρῶτον Σατουρνία, ἦτον ἀνέκαθεν ὁ θεὸς τῶν Ἀβοριγένων καὶ λαϊπῶν

αὐτοχθόνων, καὶ ἐπιστεύετο ὡς πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τῶν νόμων καὶ τῆς γεωργίας· σύζυγος αὐτοῦ ἦτον ἡ Ἴρα ἢ Γῆ, ἣν ἐκάλουν οἱ Ἀβοριγενοὶ Οὐρ. Ἐτερος θεὸς ἐπίσης μέγας ἦτον ὁ Γιάνος ἢ Ἴανος, ὅστις ὡς ἐμβλημα ἴσως τῆς παντοδυναμοῦ φύσεως, ἐκαλεῖτο καὶ θεὸς τῶν θεῶν, *Deorum Deus*. Καμέζε ἢ Καμεζένα, σημαίνουσα τὴν αὐτόχθονα Γῆν, ἦτον ἡ γυνὴ καὶ ἀδελφὴ του· « *Janus cum Camese indi-
» gena Terram hanc ita participata potentia possidebant.* » Παριστάνετο δὲ διπρόσωπος, ἴσως συμβολικῶς, ὡς κύριος τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, ἢ τῆς συστάσεως τῶν συμμαχιῶν. Ἐτεροὶ θεοὶ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Κρόνον, καὶ παρὰ πάντων σεβόμενοι, ἦσαν ὁ Πίκος καὶ ὁ Φάουνος (Βιργ. VII. 47.), ὁ Ζεὺς ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ὡς Μαιο ὑπὸ τῶν Τουσκολάνων, *Veione* ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ Ἐτρούσκων, *Lucetio* ὑπὸ τῶν Ὀσκων, καὶ ἄλλως ὑπὸ ἐτέρων, ὁ Ἄρης ὑπὸ τὸ ὄνομα *Mamers*, ὁ Ἡρακλῆς καλούμενος ὑπὸ τῶν Σαβίνων *Sabo* ἢ *Sanco*, ἢ Ἡρα ὀνομαζομένη *juno*, ἢ Περσεφόνη καλουμένη *Feronia*, καὶ πλῆθος ἐτέρων.

« Ὁ δὲ ἰσχυρότατος καὶ ὑπέρτατος θεὸς τῶν Ἐτρούσκων ἦτον ὁ Ζεὺς ἢ *Veione*, ὅστις παριστάνετο ὀπλισμένος μὲ κερανοῦς. Ἦτον ὁ Πρόεδρος τοῦ γενικοῦ Συμβουλίου τῶν θεῶν, ἐξ ὧν δώδεκα ἦσαν οἱ μέγιστοι καλούμενοι *Consentes ei Complices*, οἵτινες ἀπετέλουν καὶ τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ Ἰπάτου θεοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν συγκατελέγοντο ὁ Βερτοῦνος, ἢ Νερτοία ἢ Τύχη, ἢ Ἡρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Μεγάλας τιμὰς ἀπένεμον προσέτι οἱ Ἐτρούσκοι καὶ εἰς τὸν μνησθέντα Ἴανον καὶ εἰς τὸν Πλούτωνα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Mantus*. « *Mantum Etrusca lingua Dite in patrem appellat.* » Ὡς ἐτίμων ἐπίσης, τὴν Ἀφροδίτην, τὸν

Ἄρην, τὸν Ἥφαιστον, τὴν Δήμητρα καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, τοῦ ὁποίου τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον καλεῖ ὁ Τ. Λίδιος (Β. 38) » *Commune humani generis oraculum* ». Παρεδέχοντο Νύμφας καὶ πνεύματα ἀγαθὰ καὶ κακὰ, ἐπιστατοῦντα εἰς τὰς διαφόρους τύχας καὶ πράξεις τῶν ἀνθρώπων· εἶχον Σιβύλλας καὶ χρηστήρια, ἐξ ὧν τὸ περιφημότερον ἦτο τὸ τοῦ Φαούνου, Θεοῦ μυστηριώδους καὶ ἀγνώστου κατὰ τὸν Τουλλιανὸν Κίτταν. » *Faunus omnino quid sit, nescio* ». Αἱ πρὸς τούτους καὶ τοὺς ἑτέρους Θεοὺς τῶν τελούμεναι θυσίαι, ἦσαν κτήνη καὶ καρποὶ· πλὴν κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἐπεκράτει καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ βάρβαρον καὶ ἄγριον ἔθιμον τῆς ἀνθρωποθυσίας, *Saturni hostiae*, ὡς ἐνόησεν ὁ Βίκος καὶ ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπομένου στίχου τοῦ Ἐννίου.

« *Ille suos divaeis mos sacrificare puellas* ».

» Ἡ τάξις τῶν θείων λειτουργῶν ἦτον ἱεραρχική εἰς ὠρισμένας προνομιούχους οἰκογενείας. Αὕτη ἦτον ὁ μυστικὸς θεματοφύλαξ, ὡς ἡ Αἰγυπτιακή, ὅλων τῶν ἱερῶν πραγμάτων, καὶ διετήρει εἰς ἐπὶ τούτου βιβλία ἀπρόσιτα τὴν μαντικὴν τέχνην. Οἱ διασημότεροι μάντιες ἦσαν οἱ Ἀρούσπικοι (*Auruspici*) τὴν σοφίαν τῶν ὁποίων ἀποκαλεῖ ὁ Τάκιτος ἀρχαιοτάτην « *vetustissima Italiae disciplina* ». Δημιουργὸς δὲ καὶ θεμελιωτὴς αὐτῆς ἐνομίζετο ὁ Ταγέτης, ὅστις ἐξῆλθεν ἐκ τινος αὐλακος πλησίον τῆς Ταρκυνίας.

« *Indigene dixerunt Tagen: qui primus Etruscum*

» *Edocuit gentem casus aperire futuros* (Ὁβ. Μετ. XV 538)»

» Τὴν δὲ κοσμογονίαν, ἣ ἀπόκρυφος καὶ λειτουργική τῶν ἱερέων διδασκαλία, ἀπέδιδεν εἰς ἕτερόν τινα θεὸν καλούμενον Ἐζάρ. Οὗτος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον εἰς ἕξ χιλιετίας· εἰς τὴν πρώτην χιλιετίαν ἐπλα-

σε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· εἰς τὴν δευτέραν τὸ στερέωμα· εἰς τὴν τρίτην τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας· εἰς τὴν τετάρτην τὰ ὕδατα καὶ τὴν θάλασσαν· εἰς τὴν πέμπτην τὰ χερσαῖα ζῶα, τὰ νηκτὰ καὶ τὰ πετεινά· καὶ εἰς τὴν ἕκτην τὸν ἄνθρωπον.

» Πολιτικὴ ἐνότης οὐδέποτε ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἰταλικῶν λαῶν· οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐδιοικοῦντο κατὰ πόλεις, δημοκρατικῶς μὲν ὡς πρὸς τὰ ἰδιαίτερα αὐτῶν συμφέροντα, ὁμοσπονδιακῶς δὲ ὡς πρὸς τὰ γενικά. Τὰς συνελεύσεις τῶν συνεκρότου, ἄλλοι εἰς ὠρισμένους ναοὺς, καὶ ἄλλοι εἰς ὠρισμένας θέσεις. Ἠλὴν οἱ Τοῦσκοι ἢ Τυρρῆνοὶ εἶχον ἀνεκαθεν ἴδιον ὄργανισμὸν, τὸν ὁποῖον ἀκολούθως μετεβύθμισαν, διότι ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πausανίας καὶ ὁ Στράβων ἐδιοικοῦντο πρότερον ὑπὸ ἐνὸς Ἡγεμόνος, ὅστις ἐκαλεῖτο Λουκουμῶν, καὶ ἔπειτα διηρέθησαν κατὰ πόλεις « Τότε μὲν οὖν ὑφ' ἐνὶ ἡγεμόνι ταττόμενοι μέγα ἰσχυ- » ον. Χρόνοις δ' ὕστερον διαλυθῆναι τὸ σύστημα, ἴσως » καὶ κατὰ πόλεις διασπασθῆναι (Β. V.). » Τὴν νέαν ταύτην σύστασιν, συγχειμένην ἐκ δώδεκα πόλεων ἀναφέρει καὶ ὁ Σέρβιος (Β. VIII), διότι λέγει ὅτι εἰς ὅλην τὴν Τουσκίαν δώδεκα ἦσαν Λουκουμόνες, ἐξ ὧν εἷς ἦτον ὁ ἐπικρατέστερος. « *Lucumones in tota Tuscia* » *duodecim fuisse manifestum est: ex quibus unus omnibus* » *imperavit* ». Οἱ Λουκομόνες οὗτοι ἦσαν πράγματι βασιλεῖς, διότι οὐ μόνον τοιοῦτοτρόπως ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν ἄλλων λαῶν, ἀλλ' ἔφερον καὶ τὰ τιμητικὰ παράσημα τῶν βασιλέων, ὡς πορφύραν, στέμμα χρυσοῦν, σκήπτρον κεκοσμημένον ὑπὸ ἐνὸς ἀετοῦ, καὶ συνοδίαν φυλάκων μετὰ ράβδων καὶ πελέκεων, ὡς εἶχον ἀκολούθως καὶ οἱ Ὑπατοὶ τῶν Ῥωμαίων. Ὡστε

ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καὶ πλείστων ἄλλων καθίσταται πρόδηλον ὅτι, ἂν οὐχὶ ἅπαντες οἱ Ἴταλοὶ, τοῦλάχιστον οἱ Τροῦσκοι ἐδιοικοῦντο καταρχὰς μοναρχικῶς, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα παρεδέξαντο τὸ δημοκρατικὸν ἢ μικτὸν τι οὐστυμα.

« Οἱ διάφοροι οὗτοι λαοὶ, μεχριστοῦ ὀριστικῶς ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, διετέλουν πρὸς ἀλλήλους εἰς ἀενάους ἐριδας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Ἐτροῦσκοι διέπρεπον εἰς τε τὴν μηχανικὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ πολέμου· πλὴν δὲν παρημέλουν καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ βίου ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς ἀσχολίας. Ἡ γεωργία κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν, τὸ ἐκ κορμοῦ πτελέας ἀροτρον καὶ ἀνευ ὕψους, ἦτο τὸ κοινὸν πάντων ἐργαλεῖον, μόνοι οἱ Σαβῖνοι καὶ οἱ Ἐτροῦσκοι μεταχειρίζοντο τὴν ὕψιν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἔλαβον μεγίστην ἔκτασιν ἐσωτερικὴν τε καὶ ἐξωτερικὴν· τὸ ναυτικὸν μάλιστα τῶν Ἐτρούσκων, ὡς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος καὶ ἕτεροι, ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἰσχυρόν. « Ναυτικαῖς δυνάμεσιν ἰσχύσαντες καὶ πολλοῖς χρόνοις θαλασσοκρατήσαντες. » Τὸ νόμισμα, τὸ ὁποῖον καταρχὰς ἐκόπη τετραγώνον καὶ ἀκολούθως στρογγύλον, ἀπεδίδοτο μὲν εἰς τὸν Θεὸν Ἰάνον, πλὴν ὁ καθ' αὐτὸ ἐφευρετὴς αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἐνάρξεώς του ἦσαν ἀγνωστα ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς δὲ διαίρεσεως τῆς γῶρας, ὑπῆρχε καὶ ποικίλον κατὰ τῆς διαφόρου πόλεις. Αἱ ὠραῖαι τέχναι πρόβηθησαν εἰς ἰκανὸν βαθμὸν πρόδου· ἡ μηχανικὴ τῶν Ἐτρούσκων ἐδίδαξε τὸν τοιχισμὸν τῶν πόλειων, ἡ δὲ ἀρχιτεκτονικὴ τὸν Τροσκανικὸν ρυθμὸν. ἡ γλυφικὴ καὶ ἡ σμίλη παρήγαγον ἐν τῇ γλυπτικῇ ἔξοχα προϊόντα· ἡ ζωγραφία καὶ ἀγγειοπλαστικὴ διεκρίθησαν διὰ τε τὴν ἐντέλειαν τοῦ σχεδίου

καὶ τὸν χρωματισμὸν. Ὡσαύτως καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις δὲν παρημελήθησαν.

« Ἐκσθλιεργήθησαν καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν γένει ἢ ἀστρονομία, ἢ φιλοσοφία καὶ αἱ λοιπαί· πλὴν ἕνεκα τῆς Ἱερατικῆς τάξεως, ἧτις ὡς ἐπικρατεστέρα καὶ ἀνάγουσα τὰ πάντα εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν μαντικὴν παρεκώλυε τὴν διάδοσιν αὐτῶν, ἔμειναν καὶ ἀποκλειστικαὶ καὶ ἀπόκρυφοι εἰς τὴν τάξιν αὐτήν. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἰταλῶν, ὡς ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως τῶν Ῥωμαίων, ἐξέλειψε παντάπασι, τὰ ἴχνη τῆς μόλις ἀπαντῶνται εἰς ἐπιγραφὰς τινὰς καὶ νομίσματα, ἐξ ὧν ὁμως ὀλίγον φωτιζόμεθα, τὸ ἀλφάβητον αὐτῆς δὲν διετώθη, ἐπεννοήθη μεταγενεστέρως πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν νομισμάτων· εἰκάζεται δὲ ὅτι ἂν καὶ ἡ γλῶσσα ἐδιαιρεῖτο εἰς πολλὰς διαλέκτους, ἀνάγετο οὐσιωδῶς εἰς δύο κυρίας διακλαδώσεις, τὴν τῶν Ὀσκων καὶ τῶν Ἐτρούσκων.

« Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἐμορφώθησαν ποικίλα, εἰς ἄλλους μὲν λιτὰ καὶ αὐστηρὰ, καὶ εἰς ἄλλους πολυτελεῆ καὶ μαλθακά· ἡ ἀκράτεια μάλιστα καὶ πολυφαγία τῶν Ἐτρούσκων ἐχρημάτισαν παροιμιώδεις· ὅθεν ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τοῦ Κατούλλου *Obesi Etrusci*, καὶ ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου *pingue Tyrrheni* (Γεωργ. II. 193) ! Οὗτοι ὡς βεβαίως ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Ἀθηναῖος ὑπερέβαινον « πάντας βαρβάρους » κατὰ τὰς τρυφὰς καὶ τὴν πολυτέλειαν. Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοπόμπου εἰς τὸν Ἀθηναῖον, οἱ Τροῦσκοι ὡς καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν, ἦσαν ὡς πρὸς τὴν πάθη τοῦ ἔρωτος οἱ μᾶλλον ἐκδοτοὶ, λάγνοι καὶ παραλελυμένοι. Εἶχον γυναῖκας πολὺ ὠραίας « καὶ τὰς ὄψεις πάνυ καλὰς, » τὰς διεκόσμουσαν ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου αὐτῶν πλοῦτου μετὰ διακεκριμένης πολυτελείας, καὶ σιγ-

κάθηντο μετ' αὐτῶν εἰς τὰ συμπόσια των ἐπὶ κλίνης, κεκαλυμμένοι μὲ τὸ αὐτὸ κάλυμμα. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ἀκοσμία, ἣν σημειώνει καὶ ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος καὶ ὁ Πλάτων εἰς τοὺς ἐξῆς στίχους

« Non enim hic, u'hi, ex Tusco modo

» Tute tibi indigne dotem queras corpore. »

ἦτον εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν σεμνοθήθειαν τῶν γυναικῶν τῶν Σαβίνων, τῶν Λευκανῶν, τῶν Λατίνων καὶ ἐτέρων, τῶν ὁποίων ἡ ἀγνότης, ἡ παραδειγματικὴ νηφαλιότης καὶ ἡ φιλοπονία ἦσαν παροιμιακαί. Ἡ ἡλικία καὶ ἡ ἄτρακτος τῆς βασιλίσσης Τανακβίλλης, συζύγου Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου, διετηρεῖτο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὴν Ῥώμην ἐντὸς τοῦ Ναοῦ τοῦ Σάνκου. Οἱ δι' ὄπλων μαχητικοὶ καὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, ἴδιοι τῶν βαρβάρων λαῶν, υἰοθετηθέντες ἀκολουθῶν καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἔλαβον ἑναρξιν ἐντὸς τῶν Ἑτρούσκων καὶ τῶν Οὐμβρων. Περὶ τῶν τελευταίων Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς εἰς τὸν Στοβαῖον λέγει, « Οὐμβρικοὶ ὅταν πρὸς ἀλλήλους ἔχωσιν ἀμφισβήτησιν, κατοπλισθέντες ὡς ἐν πολέμῳ μάχονται, καὶ » δοκοῦσι δικαιότερα λέγειν, ἢ τοὺς ἐναντίους ἀποσφάξαντες. » Ἴδου ἐν κεφαλαίῳ ὅλος ὁ κατὰ τὸν ἀρχαιολόγον Μικάλη πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἐν γένει Ἰταλῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑτρούσκων.

Ὁ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος ἐξυφανθεὶς ὑπὸ τοῦ Μικάλη οὗτος πολιτισμὸς, τὸν ὅποιον μετ' ὀλίγον θέλομεν εἰς τὴν ἀρχὴν, τὴν διάρκειαν καὶ τὰ καθέκαστα αὐτοῦ ἐξετάσει, ἀντιπαραβαλλόμενος πρὸς τὸν Μεξικανικὸν καὶ τὸν Περουβιανόν, δὴ ἄλλοτε παρετήρησαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ, καὶ τὸν ὅποιον μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σοφίας περιγράφει ὁ Ῥόβερσον ἐν τῇ τῆς Ἀμερικῆς ἱστορίᾳ του,

θέλει ἐν πολλοῖς εὐρεθῆ λίαν κατώτερος καὶ ἀτελέστερος. Ἴσως ἡ γοητεία, ἣν διεγείρει ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀρχαιότης, καὶ αἱ περὶ αὐτῆς ἐρριζομέναι ἤδη προλήψεις, αἵτινες ἀνευ ἐρεύνης καὶ κρίσεως ἀποβάλλουν πᾶσαν τυχόν ἐτέραν ὑπεροχὴν, θεωρήσουν παράδοξον ἢ τοῦλάχιστον ὑπερβολικὴν τὴν ἀντιπαράθεσιν ταύτην· πλήν ἐὰν καλῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως προσέξωσι, θέλουν φανεῖ ἐπιεικέστεροι καὶ ἐκπλαγεῖ μάλιστα ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων. Ἴδου δὲ αὐτὰ συνοψιζόμενα.

Ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνεκάλυψαν τὸν νέον κόσμον, καὶ προχωροῦντες εἰς τὰς κατακτήσεις των, κατέλαβον καὶ τὰς χώρας τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Περουβίας, εὔρον εἰς ἀμφοτέρας Κράτη ἐκτεταμένα, καλῶς ὅπως ὠργανισμένα καὶ ὀδεύοντα εἰς τὸν πολιτισμόν· κατὰ δὲ τοὺς ἀκριβεστεροὺς ὑπολογισμοὺς μόλις εἶχον καταρτισθῆ πρὸ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων. Εἶχον πόλεις καὶ πρωτεύουσας εἰς ἐκλεκτὰς θέσεις, ἀκανονίστως μὲν ρυμοτομημένας, πλήν ἐν καιρῷ νυκτὸς μὲ πυρὰς φωτιζόμενας, καὶ μὲ πληθυσμόν 60 καὶ 100 χιλιάδων κατοίκων· ὁδοὺς μακρὰς ἐπέκεινα τῶν διακοσίων μιλίων, ὑπονόμους, διώρυγας, γεφύρας καὶ ὑδραγωγεία· οἴκους λιθίνους καὶ ἐκ πλίνθων ὀπτῶν, ἀκόμφως μὲν, πλήν στερεῶς ὠκοδομημένους· σταθμοὺς καὶ ταχυδρόμους πρὸς εὐκόλον συγκοινωνίαν καὶ διάδοσιν τῶν εἰδήσεων. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ὕλικὴν ἐποψίν, ἅτινα οὔτε εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικόν πολιτισμόν, οὔτε εἰς πολλὰ τῆς Εὐρώπης κράτη ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν πολιτικὸν ὀργανισμόν, ἐδιοκοῦντο μὲν ἀμφοτέρα μοναρχικῶς καὶ ἀπολύτως, πλήν προσήγγιζον μᾶλλον πρὸς τὴν τιμαριωτικὴν

μορφῆν, διότι οἱ κάτοικοι διηροῦντο εἰς τάξεις, ἡ ἀνωτέρα τῶν ὁποίων ἀπῆρτιζε τὴν ὑψηλὴν εὐγένειαν, ἐξ ἧς ἐκλέγετο καὶ ἡ αὐλή τοῦ Μονάρχου· ἡ δὲ κατωτέρα ὠμοίαζε μὲ τὴν τῶν δουλοπαροίκων τοῦ μεσαιῶνος. Εἶχον τμήματα διοικητικὰ, φορολογίαν κανονισμένην, δικαστήρια ἀπονέμοντα κατὰ τοὺς κειμένους νόμους τὴν δικαιοσύνην, ἰδιοκτησίαν καὶ νόμιμον γάμον, ἐμπόριον καὶ ἀγορὰς εἰς τόπους ὠρισμένους, ὅπου ἐγίνοντο αἱ διάφοροι πράξεις δι' ἀνταλλαγῆς εἰδῶν, διότι τὸ νόμισμα, ὡς καὶ ἡ γραφή, ἦσαν εἰσέτι εἰς αὐτὰ ἄγνωστα. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου, ἐνῶ δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν, ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸν νέον Εὐρωπαϊκόν.

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς τέχνας, δὲν ἦσαν βεβαίως πολὺ προωδευμένα, πλὴν τὰ ἔργα καὶ τὰ μέτρα αὐτῶν ἀπεδείκνυον ἀρκοῦσαν νοημοσύνην, τάσιν καὶ ἐπιδεκτικότητα πρὸς τὴν πρόοδον. Αἱ διάφοροι τέχναι ἦσαν κατ' εἰδικότητα διηρημέναι. Ἡ γῆ, ἀγνοουμένου τοῦ ἀρότρου, ἐκαλλιεργεῖτο δι' ἀξίνης ἐκ λίθου ἢ ἐκ ξύλου σκληροῦ, ἡ φιλοπονία ὁμως ὑπερηνίκα τὰς δυσκολίας, καὶ εἶχε κάμει μάλιστα βήματα τινὰ καὶ εἰς τὴν κηπουρικὴν ἢ τεκτονικὴν καὶ ἡ ξυλουργικὴ ἦσαν ἐπίσης ἀκομφοί, ὡς αἱ τῶν Στρατιατῶν, ἐνεκα ἐλλείψεως καταλλήλων ἐργαλείων. Ἐκ τῶν μετάλλων ἦσαν γνωστὰ ὁ χαλκός, ὁ ἀργυρος καὶ ὁ χρυσός, ἐξ οὗ κατασκευάζοντο ὡραῖα σκεύη καὶ ἰδίως ποτήρια μὲ ἐγγλυφὰς καλῶς ἐπεξεργασμένας. Εἶχον καὶ κλιβάνους πρὸς χώνευσιν καὶ ἐξαγωγήν τοῦ ἀργυρίου. Ἀγνοοῦντα τὴν πολυτιμοτέραν τοῦ ἀνθρώπου ἐφεύρεσιν, τὴν γραφήν, διετήρουν, ὅσα εἴθελον νὰ δικαιώσωσι πράξεις διὰ παρα-

δόσεως καὶ προσέτι οἱ μὲν Μεξικανοὶ διὰ ζωγραφιδῶν καὶ ἱερογλυφικῶν ἐμβλημάτων, οἱ δὲ Περουβιανοὶ διὰ Κβίπος, ἤτοι δεσμῶν ἢ κόμβων ἐπὶ σχοινίων διαφόρων χρωμάτων. Τὸ ἔτος αὐτῶν συνέκειτο ἐκ 18 μηνῶν, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἠρίθμει 20 ἡμέρας· ἐπειδὴ ὁμως παρετήρουν ὅτι ἀπέμενον 5 ἡμέραι πρὸς ἀκριβῆ συμπλήρωσιν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους, ἐξελάμβανον αὐτὰς ὡς περιττάς, καὶ ὑπεραρίθμους, καὶ τὰς διήρχοντο ὡς ἑορτασίμους πάντες οἱ κάτοικοι παίζοντες καὶ διασκεδάζοντες.

Ἡ θρησκεία ὁμως τῶν δύο τούτων Κρατῶν ἦτο πολὺ διάφορος, καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν Θεῶν καὶ ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα, διότι οἱ μὲν Μεξικανοὶ ἀνεγνώριζον μεταξὺ πολλῶν θεοτήτων καὶ δημιουργῶν τινὰ τοῦ παντός, καλούμενον Ὁμο-Γιόκο, ἤτοι κύριον τριῶν ἀξιδῶν· ἕτερον ὀνομαζόμενον Τοπιλτσιῶν, ἤτοι προσφιλέστατόν μοι τέκνον, τοῦτον ἐνόμιζον ὅτι ἐγεννήθη μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ· ἐπίστευον καὶ τὴν ὑπαρξίν κατωτέρων Θεῶν, δηλ. πνευμάτων ἀμφοτέρων τῶν γενῶν, ἀγοθῶν καὶ κακῶν. Αἱ προσφερόμεναι εἰς τοὺς Θεοὺς τῶν θυσίαι, ἦσαν κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων, μάλιστα ἐχθρῶν· ὅσους ἐκ τούτων ἠχμαλώτιζον, τοὺς ἐσφαζον ὅλους ἀνιλεῶς ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων· ἀφιέρονον τὴν καρδίαν καὶ τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς Θεοὺς, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα ἐχρησίμευεν εἰς εὐωχίαν τοῦ νικητοῦ καὶ τῶν φίλων του. Ὁ θρησκευτικὸς οὗτος χαρακτήρ ἐπέδραττε δραστηρίως καὶ ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν Μεξικανῶν, διότι αὐτοὶ ἐμάχοντο εὐχὴ ἵνα νικήσωσιν ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα καταστρέψωσι τοὺς πολεμίους, ὡς πράττουσιν εἰς τὴν ἡμέραν μας καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Οἱ δὲ Περουβιανοὶ ἐδόξαζον Μέγα τι Πνεῦμα ὡς

δημιουργόν τοῦ παντός, καὶ ἑτέρους Θεοὺς τὸν Ἥλιον, τὴν Σελήνην καὶ τοὺς Ἀστέρας. Ὡς ἐμπρεπούσας δὲ εἰς τούτους θυσίας, προσέφερον καὶ αὐτοὶ μέρος τι ἐκ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, κτήνη καὶ προϊόντα τινὰ τῆς διανοίας των. Οἱ Ἰνκας, οἵτινες ἦσαν οἱ μονάρχαι αὐτῶν καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἥλιου, οὐδέποτε ἐμόλυναν τὰ θυσιαστήρια μὲ ἀνθρώπινον αἷμα, διότι δὲν ἐδύναντο νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ὁ εὐνοϊκὸς καὶ εὐεργετικὸς τῶν ἀνθρώπων πατήρ, ὁ Ἥλιος, ἠδύνετο εἰς τιαύτας φρικαλέας θυσίας. Ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος οὗτος χαρακτήρ τῆς θρησκείας των, ἐμόρφονε τοιοῦτον καὶ τὸν χαρακτήρα των, διότι αὐτοὶ δὲν ἐμάχοντο διὰ ν' ἀπολέσωσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ νικήσωσι τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ τοὺς προσηλυτίσωσιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των.

Τὸ περιεργότερον ὁμῶς καὶ ἐνταῦτῳ θαυμασιώτερον γεγονός ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ, εἶναι ἡ κατὰ συγκυρίαν ὑπὸ θηρευτῶν τινῶν ἀνακαλυφθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος εὐρυτάτη πόλις πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Μεξικοῦ, τὴν ὑπαρξίν τῆς ὁποίας διεβεβαίωσαν καὶ περιέγραψαν πολλοὶ περιηγηταὶ καὶ ἀρχαιολόγοι, ἐξ ὧν εἶναι καὶ ὁ Δουπέ, καὶ ὁ Λατούρ καὶ ὁ Οὐμβόλδος. Ὀνόμασαν δὲ αὐτὴν Παλένκη Βέγιο, ἥτοι παλαιὰν Πελένκη, ὡς κειμένην πλησίον κώμης τινὸς καλουμένης Παλένκη. Ἡ πόλις αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτασις εἶναι ὡς ἐγγιστα 2 1)2 λευγῶν, ἀνεκαλύφθη πικντέρημος, μὲ σώας μὲν οἰκίας, πλὴν ἄνευ κατοίκων, καὶ ἄνευ τινὸς περὶ αὐτῆς γνώσεως τῶν ἰθαγενῶν. Εἶναι δὲ ἀβέβαιον ἂν καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς κατακτήσεως τὴν ἐγνώρισαν, διότι οὐδεμία ἐφαίνετο εἰς αὐτὴν ἐχθρική προσβολὴ ἢ βλάβη· αἱ πλεῖστα οἰκοδομαὶ ἦσαν ἀκόμη οἰκήσιμοι. Δι-

ἄφοροι εἰκασίαι γίνονται περὶ αὐτῆς, πλὴν οὐδεμία διαλύει τὰς ἐγειρομένας ἀμφιβολίας. Πολλὰ εὐρέθησαν ἀγάλματα ἐντὸς ναῶν, καλουμένων ὑπὸ τῶν Μεξικανῶν Θεοκάλλι, ἥτοι οἴκων Θεῶν, ἐργαλειὰ τινὰ μουσικῆς καὶ θυσιῶν, ὄφεις ἐγγεγλυμμένοι εἰς λίθους καὶ ποικίλαι ζωγραφίαι συμβολικαὶ ἀνθρώπων ἐνεργούντων, ζώων καὶ ποταμῶν. Πάντα ταῦτα ὁμῶς δὲν ἦσαν καὶ πολὺ κομψὰ καὶ ἀριστοτεχνημένα, πλὴν περίστανον λίαν πιστῶς τὰ ἀντικείμενα, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχαιότητας δὲν εἶναι τόσον ἡ κομψότης, ὅσον ἡ πίστις καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν πραγμάτων, ἧτις ἀποφασίζει τὴν ἀξίαν αὐτῶν.

Εἰς τινὰ ἐκ τῶν ναῶν ἐκείνων παρατηρεῖτο σταυρὸς τις ὁμοῖος μὲ τὸν παρ' ἡμῶν σεβόμενον· ἰδρῦετο δὲ ἐπὶ τινος βάσεως, ἐχούσης τὸ σχῆμα ἀνθρωπίνης καρδίας· ἐξ ἑνὸς μέρους ὑπῆρχεν ἄγαλμα γυναικὸς πολυτελῶς ἐνδεδυμένης, καὶ κρατούσης εἰς τοὺς κόλπους βρέφος, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι ἐπαρουσίαζεν εἰς τινὰ ἱερέα ἰστάμενον πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ σταυροῦ. Ἀμφότερα δὲ τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἦσαν γιγαντιαίου ἀναστήματος· τὸ σύμπλεγμα αὐτῶν μετὰ τοῦ σταυροῦ εἶναι εἰσέτι ἀνεξήγητα. Ὁ σταυρὸς ὁμῶς, ὅστις εὐρίσκεται καὶ εἰς τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐλατρεύετο καὶ εἰς τὴν Περουβίαν. Ὁ Βέτφλιετ μάλιτσα ἀναφέρει εἰς τὴν περὶ τοῦ Γιουκατάν ἐκθεσίν του, ὅτι οἱ Κουμᾶνοι γείτονες τῶν Περουβιανῶν, ἐτιμοῦσαν τὸν σταυρὸν τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου, τὸν ὁποῖον ἔθετον καὶ ἐπὶ τῶν τέκνων των ὅταν ἐγεννῶντο. Τὰ φαινόμενα ταῦτα καίτοι δυσερμήνευτα, παρέχουν ἄλλως ἀρίστην ἰδέαν περὶ τῶν ἰθαγενῶν, τοὺς ὁποίους τοσοῦτον ἐσυκοφάντησαν, καὶ ἀντιχριστιανικῶς μετεχειρίσθησαν οἱ καταλαβόντες τὰς χώρας αὐτῶν Εὐρωπαῖοι.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐν τοσοῦτῳ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ κατάστασις τῶν Μεξικανῶν καὶ Περουβιανῶν, ἧτις εἰς τοιοῦτον προήχθη βαθμὸν ἀνευ τινός ἐξωτερικῆς διδασκαλίας, καταδεικνύει πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀριδῆλως καὶ ἐπισφραγίζει ἐτι μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, ἣν ὑποστηρίζομεν, ὅτι οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη, δύνανται καὶ μόνον τῶν ἀνευ ἀλλοτρίας ἐπικουρίας ν' ἀναπτυχθῶσι βαθμηδὸν καὶ νὰ μορφωθῶσι. Τὰ δύο ταῦτα κράτη τοῦ νέου κόσμου μόλις ἠριθμοῦν, ὡς διελάβομεν, βίον τετρακοσίων ἐτῶν, καὶ ὁμοίως ὁ πολιτισμὸς τῶν, καίτοι ἡμιβάρβαρος, ἦτον ἐν πολλοῖς ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον, ἡμιβάρβαρον ἐπίσης Ἰταλικὸν, ἀριθμοῦντα κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Μικάλη μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποτελείας τοῦ ὑπὲρ τὰ 800 ἔτη καὶ κατὰ τὸν Ῥωμανιόζην ὑπὲρ τὰ 1000. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἂν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνεκάλυπτον βραδύτερον ἐπὶ τινὰς ἑκατονταετηρίδας τὰ κράτη ἐκεῖνα, ἤθελον τὰ εὐρῆ καὶ πολὺ μᾶλλον πολιτισμένα, καὶ ἴσως ἱκανὰ ν' ἀντικρούσωσι τελεσφόρως τὰς ἐπιθέσεις τῶν, καὶ σώσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν τῶν.

Πλὴν ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη ἀντιπαραθετικῶς καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικόν, τὸν ἀξιούμενον ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν εἰς τε τὴν ἐναρξιν, τὴν διάρκειαν καὶ τὰ καθέκαστα αὐτοῦ, ὅπως τοιοῦτοτρόπως ἐξακριβώσωμεν οὐχί τις ἦτον ὁ ἐντελέστερος, διότι εἰς τοιαύτην συζήτησιν ὁ Ἑλληνικὸς δὲν καταπιβεταίται, ἀλλὰ τίς ἦτον ἀρχαιότερος, ἦτοι τίς πρῶτος ἤρξατο καὶ ἐχρημάτισε τοῦ ἑτέρου διδάσκαλος.

Οἱ ἀρχαιολόγοι Ἰταλοὶ δὲν συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ἐναρξέως τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τῆς χώρας τῶν, διότι ὁ μὲν Μικάλης ὑπολογίζει τὴν ἀφετηρίαν τοῦ περὶ τὸν 13^{ον} αἰῶνα π. χ. ὁ

δὲ Ῥωμανιόζης περὶ τὸν 15^{ον}. καὶ ἕτεροι ἄλλως. Πλὴν ὡς πρὸς τὴν ἀσυμφωνίαν αὐτὴν οὐδόλως εἶναι ἐπιλήψιμοι, διότι ἡ ἀρχαία χρονολογία εἶναι φύσει δυσκόλου ἐξακριβώσεως· μόλα ταῦτα ἡμεῖς παραδεχόμεθα τὴν εἰκασίαν τοῦ Ῥωμανιόζη. Αὕτη δὲ συμπίπτει μὲ τὰς ἐν Ἑλλάδι Αἰγυπτιακὰς καὶ Φοινικικὰς μεταναστεύσεις, αἵτινες ἦσαν πολὺ μεταγενέστεραι ἀπὸ τὴν τῶν Πελασγῶν, ἀναγομένην, ὡς ἀνεφέραμεν εἰς τὴν 18^{ην} ἑκατονταετηρίδα π. χ. δηλ. 300 ἔτη παλαιότεραν ἀπὸ τὴν εἰκαζομένην ὑπὸ τοῦ Ῥωμανιόζη. Ἄν δὲ κατὰ τὴν διάβασιν τῶν πλανοβίαν Πελασγῶν, διεφαίνοντο ἐν Ἑλλάδι, ὡς προαπεδείξαμεν, ἀρχαί τινες πολιτισμοῦ, διότι καὶ πόλεις καὶ βασιλεῖς ὑπῆρχον, καθίσταται πρόδηλον, ὅτι οὗτος ἤρξατο κατὰ 300 τοῦλάχιστον ἔτη πρὶν τοῦ Ἰταλικοῦ· καὶ ὅτι ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν σύγχρονον τὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ περιπλάνησιν τῶν Πελασγῶν, δὲν δυνάμεθα ἐπίσης νὰ παραδεχθῶμεν καὶ τὴν σύγχρονον ἐναρξιν τοῦ πολιτισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ, ὡς βεβαιοῦν οἱ ἀρχαιολόγοι αὐτῶν οὔτε εἶχον τότε ἴδιον, οὔτε ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι τοιοῦτον ὑπὸ βαρβάρων καὶ κοσμοπλανῶν Πελασγῶν· ἂν καὶ οὗτοι, ὡς εἰκάζεται ὑπὸ πολλῶν ἱστορικῶν, μετέβησαν πιθανῶς εἰς τὴν Ἰταλίαν πολὺ μεταγενεστέρως, ὅτε δηλ. ἐξώθησαν ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ἐκ τῶν νήτων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ μετοικίσαντες εἰς τὴν Τυρρηνίαν, διακρινομένην εἰσέτι κατὰ τὴν ναυτιλίαν, ἠυδοκίμησαν καὶ αὐτοὶ ἐτι μᾶλλον. Τοῦτο βεβαίως καὶ ὁ ἐπὶ Αὐγούστου ἀκμάσας Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς. « Καὶ οἱ Πελασγοὶ ταῖς κατὰ τὰ » ναυτικὰ ἐπιστήμαις, διὰ τὴν μετὰ Τυρρηνῶν οἰκῆσιν ἐπὶ πλεῖστον ἀπολελαυκότες (I. 23.). »

Πλὴν ἄς ἐγκαταλείψωμεν καὶ τὴν Πελασγικὴν ἐποχὴν, καὶ ἄς ἀναφερθῶμεν ἐκ περισσοῦ εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐν Ἑλλάδι μεταναστεύσεις, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη πολὺ μᾶλλον θέλομεν καταδείξει τὴν πλάνην τῶν ἐναντίων, διότι αὐταὶ ἀφίχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὸν 15^{ον} αἰῶνα π. χ. ὅτε δηλ. εἰς μὲν τὴν Ἰταλίαν ἐπροσιμιάζεν ὁ πολιτισμὸς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὠδεύε προ τριῶν περίπου αἰῶνων, καὶ εἶχεν ἤδη, ὡς προελάβομεν, οὐ μόνον βασιλεῖς καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ θεσμοὺς ποικίλους, καὶ ἀμφικτυονίας, καὶ χρηστήρια, καὶ τέχνας καὶ πᾶσαν ἐν γένει βιομηχανίαν. Ὡστε τὸ ζήτημα ὑπὸ χρονολογικὴν ἐποψίν δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν, ἢ Ἑλληνικὴ προτεραιότης εἶναι αὐταπόδεικτος, ὡς ἀνομολογεῖται κοινῶς καὶ παρὰ πάντων. Πλὴν ἄς προβῶμεν καὶ περαιτέρω.

Ἡ Ἰταλία ἅπασα ὑπέκυψεν εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα περὶ τὴν τετάρτην π. χ. ἑκατονταετηρίδα, ἐπομένως ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς, διαρκέσας αὐτοτελῆς 12 ὡς ἔγγιστα αἰῶνας, ἔληξε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι Περσικῶν πολέμων. Ἐνῶ δὲ ἐνταῦθα εἶχε μεγάλως προαχθῆ, καὶ διετελεῖ τότε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐν τῇ ἀκμῇ του, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπεβίονε μετὰ 12 αἰῶνας μόνις εἰς νηπιῶδη κατάστασιν, καὶ ἐν πολλοῖς κατώτερος ἀπὸ τὸν Μεξικανὸν καὶ Περουβιανόν, ὅσοις ἔζησε 4 μόνις αἰῶνας. Τὰ διασωθέντα αὐτοῦ ἔχνη, καὶ ἰδίως τὰ Τυρρηνικὰ, ἂν ἦναι καὶ ὄλα ἰδικὰ του καὶ προρωμαϊκὰ, καταδεικνύουν πάντοτε λαὸν ζήσαντα καὶ τελευτήσαντα εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ὡς βάρβαρον τὸν ἐχαρακτῆριζον καὶ τὰ ἄσεμνα καὶ αἰσχροῦ ἦθη του, καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν ἐθεώρουν καὶ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς. Ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν Μήδειαν ἀναφέρων Σκύλλαν τινὰ

Ἐπιρώδη τῆς Τυρρηνίας, ἐννοεῖ οἱ αὐτῆς πλείον ἐπιβόητον πειρατικόν, οὕτως ὀνομαζόμενον, τὸ ὁποῖον ἐγύμνονε καὶ κατέφθειρε τὰ ἀλλότρια πλοῖα.

« Λείναν, οὐ γυναικα, τῆς Τυρσηνίδος

» Σκύλλης, ἔχουσαν ἀγριωτέραν φύσιν. »

Πλὴν σαφέστερον περὶ ταύτης ὁμιλεῖ ὁ Ὀμηρος εἰς τὴν Ὀδύσειαν. Ὁ δὲ Εὐστάθιος εἰς Διονύσιον τὸν Περιηγητὴν λέγει « Τυρρῆνοί, οἱ καὶ Τροῦσκοι » καὶ Τροῦσκοι παρὰ Ῥωμαίοις, ἔθνος ληστρικόν καὶ « ὠμόν καὶ ἀπάνθρωπον. »

Οὐδεμία μεμορφωμένη ἢ καὶ ἄμορφος γλῶσσα, οὐδὲν ἀξίον λόγου γραπτὸν ἔργον ἴδιον, ἢ παρ' ἄλλων μαρτυρούμενον, ἐξήλθεν ἢ διεσώθη ἐκ τοῦ τοσοῦτον ἐξυμνουμένου ἐκείνου πολιτισμοῦ. Τὰ Τυρρηνικὰ Κλαυδίου τοῦ Αὐγούστου, μαθητοῦ Τίτου τοῦ Λιβίου, ἀναφερόμενα ἀπλῶς ὑπὸ τοῦ Σβετωνίου, ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, δὲν ἀποδεικνύουν καὶ ὑπὲρ τῶν Τυρρηνῶν τίποτε πλειότερον, ἀφ' ὅ,τι ἀποδεικνύει τὸ Περὶ ἠθῶν Πόνημα τοῦ Τακίτου ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ὀνομάσῃ καὶ νὰ θεωρήσῃ πολιτισμένους κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ἡ μεμορφωμένη γλῶσσα καὶ τὰ συγγράμματα εἶναι τὰ ἰσχυρότερα καὶ ἴσως τὰ μόνια τεκμήρια τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ παντός ἔθνους, διότι αὐτὰ οὐ μόνον μαρτυροῦν τὴν ἐπιδεκτικότητα, τὴν ὑψηλὴν νοημοσύνην καὶ τὸν βαθμὸν τῆς τελειοποιήσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συνάμα καὶ τὴν πλήρη συνείδησιν, ἣν τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἀπέκτησαν περὶ ἑαυτῶν καὶ περὶ τῶν ἔργων των, ἅτινα δύνανται πλέον καὶ εἰς ἑαυτὰ ἐλλόγως νὰ ἐξηγήσωσι καὶ εἰς ἑτέρους νὰ μεταδώσωσιν. Ἡ ἐσχηματισμένη γλῶσσα καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς λόγος δια-

κρίνουν τὸν τέλειον καὶ ἐξευγενισμένον πολιτισμὸν ἀπὸ τὸν βάρβαρον ἢ ἡμιδάρβαρον· καὶ ταῦτα ἐλλείπουν ἀμρότερα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον Ἰταλικὸν πολιτισμὸν, καίτοι διαρκέσαντα 11 περίπου αἰῶνας. Πλὴν ἄς εἰσέλθωμεν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ, ὅπως τὸν ἐξετάσωμεν καὶ εἰς τὰ καθέκαστα.

Ἡ θεογονία τῶν ἀρχαίων Ἰταλῶν εἶναι μίγμα τι ἐγγχωρίων καὶ ἀλλοτριῶν ἢ Ἑλληνικῶν θεοτήτων· ἢ μετωνυμία εἰς τὴν οἰκείαν διάλεκτον, οὐδόλως μεταβάλλει τὸ πρᾶγμα. Ὁ Σατοῦρνος εἶναι ὁ Κρόνος, ὅστις καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀντιδοξούντων, κατέρυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς νήσου Κρήτης. Τίς δὲ εἰς τὸν Neioye ἢ Δία τῶν Ἐτρούσκων, ὑπατον τῶν Θεῶν καὶ Πρόεδρον τοῦ γενικοῦ αὐτῶν Συμβουλίου, δὲν ἀναγνωρίζει τὸν πανίσχυρον Δία τοῦ Ὀλύμπου, προεδρεύοντα τὰ Συμβούλια τῶν Θεῶν; (ὅτι δὲ 12 μέγιστοι Θεοὶ τῶν Ἐτρούσκων, δὲν εἶναι οἱ πλείστοι καὶ κατ' ὄνομα οἱ 12 πρῶτοι Θεοὶ τῶν Ἑλλήνων; — Ἡ Ῥέα, ἢ Ἡρα, ὁ Πλούτων, ὁ Ποσειδῶν, ἢ Ἀθηνᾶ καὶ ἕτεροι πανάρχαιοι Ἑλληνικοὶ Θεοὶ υἰοθετήθησαν ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν, ἐνῶ ἐκ τῶν Θεῶν τούτων οὐδεὶς υἰοθετήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διατί; Διότι οἱ Τυρρῆνοί οὐ μόνον ἐνομίζοντο βάρβαροι, ἀλλὰ ἦσαν καὶ μεταγενέστεροι.

Ἡ δὲ κοσμογονία αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παραμόρφωσις τῆς Ἑβραϊκῆς, τῆς ὁποίας τὰς ἕξ ἡμέρας τῆς δημιουργίας μετέβαλεν εἰς ἕξ χιλιετίας. Ἐπεννοήθη δὲ ἕως παρά τινος μεταγενεστέρου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θεογονίας, διότι οὔτε σχέσιν ἔχει πρὸς ταύτην, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ αὐτῆς συμπεριλαμβάνεται ἐντὸς τῶν ἄλλων Θεῶν τῶν Ἐτρούσκων. Ἡ ἱερατικὴ τούτων τάξις, ἂν δὲν ᾖναι

βλάστημα ἴδιον τῆς χώρας, καὶ φυσικὴ ταύτης σύστασις κατὰ τὰς πατριαρχικὰς ἐκείνας ἐποχὰς, εἶναι τοῦλάχιστον μεταφύτευσις Αἰγυπτιακῆ· τοιαύτην δὲ καταγωγὴν κλίνει μᾶλλον νὰ πιστεύσῃ καὶ ὁ Μιχάλης.

Ὁ εἰς πόλεις ἢ βασιλεία πολιτικὸς ὀργανισμὸς, αἱ ὁμοσπονδίαί, οἱ διηνεκεῖς πόλεμοι καὶ ἡ κατάστασις τῆς γεωργίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰταλίᾳ, εἶναι φαινόμενα, ἅτινα κατὰ μᾶλλον ἢ ἦττον, ἀπαντῶνται εἰς ὅλα τὰ ἀρτιγενῆ ἔθνη. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ πόλεις, καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ τὰ ἀμφικτυονικὰ συμβούλια, ἦσαν πολὺ προγενέστερα καὶ ἐντελέστερα, οἱ Θηβαῖκοι πόλεμοι κανονικώτεροι, καὶ ἡ γεωργία πρὶν ἔτι τοῦ Ἡσιόδου μᾶλλον προωδευμένη, ὡς σαφέστατα ἐξάγεται ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς συμβουλῶν καὶ ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἡσιόδου. Ἡ δὲ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἀρχαίων Ἐτρούσκων, εἶχον τὸν αὐτὸν χαρακτήρα, ὃν εἶχον καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας τελευταίους αἰῶνας αἱ πειρατικαὶ ἐκδρομαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Ἀλγερίνων, οἵτινες κατίσχυον ἐν θαλάσσει ὅλων σχεδὸν τῶν τότε ἐθνῶν.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία ἦσαν ἐπιτηδεύματα κοινὰ καὶ τιμητικὰ, οὐχ' ἦττον ὅμως, δὲν ἦσαν καὶ ὀλιγώτερον βαρβαρικὰ, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀγρίαν εἰσέτι κατάστασιν τῶν ἐθνῶν, ὅσων τὰ μετήρχοντο. Μὲ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, νομιζόμενα ἐπιχειρήσεις τόλμης καὶ ἐπιδειξιότητος, ἤρξαντο, ἔζησαν καὶ ἀπεβίωσαν οἱ Τοῦσκοι· εἰς αὐτὰ ὤφειλον καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ μεγάλα αὐτῶν πλοῦτη, καὶ οὐχὲ εἰς τὸ εἰρηνικὸν καὶ νόμιμον ἐμπόριον· ἦσαν ὁ τρόμος τοῦ Σικελικοῦ, Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους,

διότι καὶ πλοῖα καὶ παραλίους πόλεις συνεχῶς κατέκουρσευον. Ἐφθασαν μέχρι τῆς νήσου Σάμου τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅθεν, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀθηναῖος, ἤρπασαν τὸ ἄγαλμα τῆς προστάτιδος τῆς νήσου Ἥρας, ἔργον τοῦ ἐξ Αἰγίνης γλύπτου Σμιλίδου, συγχρόνου τοῦ Δαιδάλου· κωλυόμενοι ὁμῶς ν' ἀποπλεύσωσι, ἐνεκα θαύματος τῆς θεᾶς, ἀπέδωκαν ὁμοῦ μὲ τὸ ἄγαλμα καὶ ὅσα εἶχον συλήσει λάφυρα· πλὴν δὲν ἔταρατούργησεν ἐπίσης καὶ ὅτε μεταγενεστέρως, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κικέρων, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ὁ περὶ βόητος Βέρρης, καὶ ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν Σάμον ἀπειγόμενοι τὸ αὐτὸ ἄγαλμα ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων αὐτοῦ ἀναθημάτων.

Αἱ τέχναι ἐν γένει τῶν Ἑτρούσκων καὶ ἰδίως αἱ ὠραῖαι, διὰ τὰς ὁποίας τοσοῦτον θορυβοῦν καὶ ἐναθρόνονται οἱ πρόμαχοι τῆς Τυρρηνικῆς ἀρχαιότητος, οὐδὲν πλέον ἀποδεικνύουν περὶ αὐτῆς, διότι τὰ προεόντα αὐτῶν ἢ εἶναι Ἑλληνικῆς ἐργασίας, ἢ ἀλλοτρίας προελεύσεως, ἢ μεταγενεστέρως ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ τειχοποιεῖα ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Σικυῶνα, τὸ Ἄργος, τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆν ἐποχὴν τῶν Πελασγῶν, ἐξ ὧν ἀπέμεινεν εἰς ταύτας καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ Πελασγικοῦ τείχους, ἐνῶ τότε οἱ ἀρχαῖοι Ἴταλοὶ, οὐδὲ εἶχον εἰσέτι ἴσως συνέλθῃ εἰς κοινωνίαν βίου. Τὸ νόμισμα δὲν ἐφευρέθη ὑπὸ τοῦ μυθικοῦ Θεοῦ Ἰάνου ἢ Γιάνου, οὔτε εἶναι ἄγνωστοι, ὡς καταφάσκει ὁ Μικάλης, οἱ πρῶτοι αὐτοῦ ἐφευρεταί· οὔτοι εἶναι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ Λυδοί, οἵτινες ἔκοψαν αὐτὸ οὐχὶ ἐκ χαλκοῦ, ἀλλὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἐξ αὐτῶν δὲ μετεδόθη ἀκολούθως καὶ ἀλλαχοῦ. « Πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, » Λυδοὶ νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐ-

» χρήσαντο. » Σιδηροῦν ἔκοψεν ὁ Λυκοῦργος περὶ τὸν 9ον. αἰῶνα π. χ. διότι ὁ σίδηρος εἶχεν ἀνακαλυφθῆ εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ τοῦ Μίνως. Μολύβδινον ἐπίχρυσον ἢ κιβδηλον, ἔκοψεν ὁ Πολυκράτης τῆς Σάμου περὶ τὴν 6ην. ἑκατονταετηρίδα π. χ.

Τὰ δὲ μέτρα ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἑτρούσκους ἐφευρέθησαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου Ἡροδότου, περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὑπὸ Φειδῶνος τοῦ Ἀργεῖου. Ἡ δὲ διὰ γραμμάτων ἀρίθμησις ἀρχαιοτάτη εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἦτον ἐπίσης ἄγνωστος εἰς τοὺς Ἴταλοὺς, μεταγενεστέρως εἰσήχθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ἑτροῦσκοι, ἀγνοοῦντες τὴν γραφὴν, ὡς ὁ ἴδιος Μικάλης βεβαιοῖ, ἠρίθμουν τὰ ἔτη δι' ἡλῶν ἐντιθεμένων εἰς τείχους, ὡς οἱ Περουβιανοὶ διὰ κβίπος. Ἡ ἐκ ξύλων καὶ λίθων ἀγαλματοποιεῖα, δὲν προέβη περαιτέρω εἰς τοὺς Ἑτρούσκους ἀπὸ τὰ πρῶτα αὐτῆς σχεδιάσματα, ὁμοιάζοντα τὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ καταμαρτυροῦντα τὴν νηπιότητα τῆς τέχνης. Ὁ Μικάλης ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν Τοσκανικὴν αὐτὴν μειρακιώδη ἀτεχνίαν, ἣν ἐπὶ τὸ εὐφρημότερον καλεῖ αὐστηρότητα καὶ σοβαρότητα τῆς τέχνης, τὴν ἀποδίδει εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ συστήματος.

Τὴν δὲ ἐφεύρεσιν τῆς πλαστικῆς, ἦτοι τὴν κατασκευὴν χυτῶν ἀνδριάντων, ὡς καὶ τὴν ἐπὶ λίθων γαργαλὴν ἢ ἐγγλυφὴν, κακῶς ἐπίσης ὁ Μικάλης ἀποδίδει εἰς τοὺς Ἴταλοὺς, παρερμηνεύων τὸν Κασιόδωρον, διότι οὐ μόνον οὗτος τοιαύτην ἐφεύρεσιν δὲν μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ ὁ Πλίνιος αὐτὸς βεβαιοῖ ἀπεναντίας, ὅτι τοιαύτας τέχνας εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἑτρούριαν οἱ ἐκ Κορίνθου Εὐχειρος καὶ Εὐγραμμος, μεταναστεύσαντες ἐκεῖ περὶ τὸν 5ον. αἰῶνα π. χ. μετὰ